

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2017-06-2017

ΛΥΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Μ. ΜΠΟΥΝΤΟΥΚΑ

Διδαγμένο κείμενο

Α1. Στις άλλες δηλαδή ικανότητες, όπως ακριβώς εσύ λες, αν κάποιος ισχυρίζεται ότι είναι καλός αυλητής ή (ικανός) σε άλλη οποιαδήποτε τέχνη, στην οποία δεν είναι, ή γελάνε σε βάρος του ή αγανακτούν, και οι δικοί του πλησιάζοντάς τον τον συμβουλεύουν με την ιδέα ότι έχει τρελαθεί στη δικαιοσύνη όμως και στην άλλη πολιτική αρετή, αν και γνωρίζουν για κάποιον ότι είναι άδικος, αν αυτός ο ίδιος λέει την αλήθεια σε βάρος του μπροστά σε πολλούς, πράγμα το οποίο θεωρούσαν

σε εκείνη την περίπτωση ότι είναι σωφροσύνη, δηλαδή το να λέει την αλήθεια, σε τούτη την περίπτωση (το θεωρούν) τρέλα, και ισχυρίζονται ότι πρέπει όλοι να λένε ότι είναι δίκαιοι, είτε είναι (δίκαιοι) είτε όχι, αλλιώς (λένε) ότι είναι τρελός αυτός που δεν προσποιείται ότι έχει κτήμα του τη δικαιοσύνη, γιατί (είναι) αναγκαίο ο καθένας να έχει μερίδιο σ' αυτή μ' οποιονδήποτε τρόπο, ειδάλλως (είναι αναγκαίο) να μη συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ανθρώπους.

B1. Η αποδεικτέα θέση: «Ἴνα δὲ μὴ οἴη ἀπατᾶσθαι ὡς τῷ ὄντι ἡγοῦνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς, τότε αὖ λαβὲ τεκμήριον.»

Η φράση αυτή αποτελεί την **αποδεικτέα θέση για την καθολικότητα της αρετής**, ότι όλοι δηλαδή οι άνθρωποι έχουν μερίδιο σ' αυτή. Ο Πρωταγόρας για να αποδείξει τη θέση του για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής προβαίνει στη συγκριτική εξέταση δύο παραδειγμάτων από την αθηναϊκή κοινωνία. Το πρώτο αναφέρεται στη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στους ειδικούς σε έναν τεχνικό τομέα, εδώ σε έναν αυλητή, και το δεύτερο στη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στον πολίτη και στη σχέση του με τη δικαιοσύνη. Η διαφορετική στάση της κοινής γνώμης στη μια και στην άλλη περίπτωση είναι για τον Πρωταγόρα επαρκής λόγος για να πείσει τον Σωκράτη και το ακροατήριό του για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής.

Τα παραδείγματα που τεκμηριώνουν την αποδεικτέα θέση:

1ο παράδειγμα: «Ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, ὥσπερ σὺ λέγεις, ἐάν τις φῆ ἀγαθὸς αὐλητῆς εἶναι, ἢ ἄλλην ἠντινοῦν τέχνην ἢ μὴ ἐστίν, ἢ καταγελῶσιν ἢ χαλεπαίνουσιν, καὶ οἱ οἰκεῖοι προσιόντες νουθετοῦσιν ὡς μαινόμενον.» Η **αρετή**, εδώ, δεν έχει ηθικό περιεχόμενο, αλλά αποδίδει την ικανότητα και τις γνώσεις σε έναν ειδικό τομέα. Η κοινή γνώμη των Αθηναίων, απορρίπτει αυστηρά όποιον ισχυρίζεται ότι έχει ειδικές γνώσεις, ενώ δεν έχει, δηλαδή όποιον δεν διαθέτει τη στοιχειώδη αυτογνωσία για το τι γνωρίζει και τι είναι. Όσον αφορά, λοιπόν, την ικανότητα ή τις γνώσεις σε κάποια τέχνη, επαινείται το να λέει κανείς την αλήθεια. Διαφορετικά, καταδικάζεται στη συνείδηση της κοινής γνώμης.

2ο παράδειγμα: «ἐν δὲ δικαιοσύνη καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πολιτικῇ ἀρετῇ, ἐάν τινα καὶ εἰδῶσιν ὅτι ἄδικός ἐστιν, ἐὰν οὗτος αὐτὸς καθ' αὐτοῦ τάληθῆ λέγῃ ἐναντίον

πολλῶν, ὃ ἐκεῖ σωφροσύνην ἡγοῦντο εἶναι, τάληθῆ λέγειν, ἔνταῦθα μανίαν ...».

Αντίθετα, ὅσον αφορά τὴ δικαιοσύνη (καὶ τὴν πολιτικὴ ἀρετὴ γενικότερα), θεωρεῖται σωστὸ το νὰ λένε ὅλοι ὅτι εἶναι δίκαιοι, ἀκόμα κι ἂν δὲν εἶναι. Ἡ κοινὴ γνώμη ἀποδέχεται ὅτι ὁ καθένας εἴτε εἶναι δίκαιος εἴτε ὄχι πρέπει νὰ υποστηρίζει ὅτι εἶναι ἢ νὰ φαίνεται δίκαιος. Ὅποιος ἀποκλίνει ἀπὸ τὴ στάση αὐτὴ, δὲν μπορεῖ νὰ γίνετα ἀποδεκτὸς ὡς μέλος τῆς κοινωνίας. Φαίνεται ἐδραιωμένη ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ κοινωνικὴ συνύπαρξη τῶν ἀνθρώπων δὲν συμφωνεῖ με τὴν ἀδικία, ἡ ὁποία ἀπειλεῖ με διάσπαση τῆ συνοχῆ τῆς κοινωνίας, καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος που τουλάχιστον δὲν καταφάσκει στὴ δικαιοσύνη.

Γίνεται, λοιπόν, φανερό πὼς ὁ Πρωταγόρας προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει τὴν καθολικότητα τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ κατὰ τὴ γνώμη του ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴ συγκρότηση πολιτικῶν κοινωνιῶν.

B2. Ὁ Πρωταγόρας ἐπισημαίνει πὼς θεωρεῖται «τρελός» ὁποῖος δέχεται ὅτι δὲν κατέχει τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἄλλη πολιτικὴ ἀρετὴ. Τὸ σκεπτικὸ τοῦ Πρωταγόρα μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς ἐξῆς:

α) ἀκόμα κι ἓνας ἀδίκος εἶναι σε θέση νὰ διακρίνει τὴ δίκαιη ἀπὸ τὴν ἀδίκη πράξη. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἔχει μέσα τοῦ κάποια στοιχεῖα δικαιοσύνης, που ὅμως δὲν ἔχουν καλλιεργηθεῖ ἐπαρκῶς, ὥστε νὰ τὸν ἀποτρέψουν ἀπὸ τὴ διάπραξη τῆς ἀδικίας. Ἄρα, δὲν θα πει ἀλήθεια, ἂν ἰσχυριστεῖ ὅτι εἶναι ἀδίκος.

β) το νὰ ὁμολογεῖ κάποιος δημόσια τὴν ἀλήθεια, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἀδίκος, θεωρεῖται παραφροσύνη, διότι ἔτσι θα υποστεῖ ποινὲς καὶ θα ἀμαυρώσει τὴ δημόσια εἰκόνα τοῦ καὶ κανένας λογικὸς ἄνθρωπος δὲν θέλει νὰ τοῦ συμβεῖ κάτι τέτοιο.

Ἡ ἀποψη τοῦ Πρωταγόρα γιὰ τὴν καθολικότητα τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς συμπληρώνεται καὶ στηρίζεται ἀπὸ δύο ἀκόμη αιτιολογήσεις, που ἀποδίδονται ὡς σχόλια τῆς κοινῆς γνώμης:

α) «καὶ φασιν πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους»: ὅλοι πρέπει νὰ λένε ὅτι κατέχουν τὴν πολιτικὴ ἀρετὴ, β) «ὡς ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχὶ ἀμῶς γέ πὼς μετέχειν αὐτῆς, ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις.»: Εἶναι ἀνάγκη ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ ἔχουν μερίδιο στὴν πολιτικὴ ἀρετὴ καὶ νὰ συμμετέχουν στὴ δικαιοσύνη, ἢ ἔστω νὰ ἀποδέχονται καταρχὴν τὸ δίκαιο, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ υπάρξουν κοινωνίες.

Ὁ Πρωταγόρας φαίνεται νὰ διεισδύει στὴ νοοτροπία τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ παρατηρεῖ ὅτι δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει το τι πρέπει ἢ εἶναι σωστὸ νὰ κάνουν, ἀλλὰ το τι τοὺς συμφέρει νὰ κάνουν. Ἐπίσης, δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει ἡ πραγματικὴ τοὺς εἰκόνα (το εἶναι), ὅσο ἡ εἰκόνα που συνάδει με τὰ προβαλλόμενα κοινωνικά

πρότυπα και το κοινώς αποδεκτό σύστημα αξιών (το φαίνεσθαι). Συνεπώς, η κοινωνική ηθική και το συμβατικό αίσθημα δικαίου αφορά (και πρέπει να αφορά) όλους τους ανθρώπους, διαφορετικά θέτουν τον εαυτό τους έξω από την κοινωνία και υφίστανται ό,τι συνεπάγεται αυτό.

B3. Στο μεταφρασμένο απόσπασμα ο Σωκράτης εκφράζει την άποψη ότι η πολιτική αρετή δεν διδάσκεται χρησιμοποιώντας ένα επιχείρημα που προέρχεται από τη συμπεριφορά των Αθηναίων στο δημόσιο βίο τους. Συγκεκριμένα, επισημαίνει ότι στην Εκκλησία του Δήμου, όταν οι Αθηναίοι, οι οποίοι είναι σοφοί, συζητούν για θέματα που απαιτούν ιδιαίτερη τεχνογνωσία, θεωρούν σωστό να δέχονται τη γνώμη μόνο των ειδικών. Μάλιστα, αν κάποιος μη ειδικός επιχειρήσει να εκφράσει τη γνώμη του για τα θέματα αυτά, τον αποδοκιμάζουν και τον διώχνουν. Αντίθετα, όταν γίνεται λόγος για θέματα που αφορούν τη διοίκηση της πόλης, δέχονται τη συμβουλή οποιουδήποτε πολίτη ανεξαρτήτως επαγγέλματος, οικονομικής κατάστασης ή καταγωγής, γιατί πιστεύουν πως όλοι έχουν πολιτική αρετή χωρίς να την έχουν διδαχτεί από πουθενά. Άρα, οι Αθηναίοι πιστεύουν ότι η πολιτική αρετή δεν είναι κάτι που διδάσκεται.

Ο Σωκράτης, λοιπόν, θεωρεί ότι η πολιτική αρετή δεν διδάσκεται, επειδή όλοι οι Αθηναίοι ανεξαρτήτως επαγγέλματος, οικονομικής κατάστασης ή καταγωγής συμμετέχουν ενεργά στα κοινά και εκφράζουν τη γνώμη τους στην Εκκλησία του Δήμου για θέματα που αφορούν την πόλη («Όταν όμως πρέπει ... γενιά σπουδαία»). Στην πραγματικότητα, αναφέρεται στα δικαιώματα της **ισηγορίας και της παρρησίας**, που αποτελούσαν τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την ομαλή και σωστή λειτουργία της άμεσης δημοκρατίας που ίσχυε τότε στην Αθήνα.

Απ' την άλλη, ο Πρωταγόρας επαναλαμβάνει τη θέση που υποστήριξε ο Σωκράτης και φαίνεται να τη δέχεται, αλλά να την ερμηνεύει με διαφορετικό τρόπο. Τα συμπεράσματά του είναι τα εξής: α) Το ότι όλοι οι Αθηναίοι έχουν την πολιτική αρετή, δεν σημαίνει ότι αυτή δεν διδάσκεται, όπως υποστήριξε ο Σωκράτης, αλλά ότι είναι αναγκαία η ύπαρξή της για την οργάνωση κοινωνιών.

β) Είναι δεδομένη η καθολικότητα και η αναγκαιότητα της πολιτικής αρετής και σε αυτή τη βάση στηρίζεται το διδακτό της αρετής.

Τα επιχειρήματα του Πρωταγόρα για το διδακτό της πολιτικής αρετής που συνάγονται από τον μύθο και τα κεφαλαιοποιεί στο επιμύθιο είναι τα εξής:

1) Οι τεχνικές γνώσεις δεν δόθηκαν σε όλους τους ανθρώπους και γι' αυτό ένας που κατέχει μία τέχνη, πχ. την αρχιτεκτονική ή την ιατρική, μπορεί να καλύψει πολλούς ιδιώτες. Έτσι αιτιολογείται γιατί οι Αθηναίοι επιτρέπουν μόνο σε ειδικούς να εκφέρουν γνώμη για ζητήματα τεχνικής ειδίκευσης.

2) Άποψη του Πρωταγόρα είναι ότι η πολιτική αρετή δόθηκε στον άνθρωπο σ' ένα μεταγενέστερο στάδιο και όχι από την αρχή της δημιουργίας του. Αυτές τις δύο αξίες τις διαθέτει ο άνθρωπος ως ηθικές καταβολές και προδιάθεση. Για να γίνουν όμως κτήμα του και να φτάσει στην πλήρη κατάκτηση της πολιτικής αρετής πρέπει να καταβάλει προσπάθεια και αγώνα. Ο άνθρωπος δεν γεννιέται, αλλά γίνεται κάτοχος της πολιτικής αρετής μέσα από μαθητεία σε αυτήν, δηλαδή με διδαχή και προσπάθεια. Σ' αυτό θα συντελέσουν οι φορείς αγωγής αλλά και οι νόμοι με τις ποινές και τις κυρώσεις τους.

Καταλαβαίνει, λοιπόν, κανείς πως για τον Σωκράτη η πολιτική αρετή είναι καθολική, κτήμα όλων των ανθρώπων δοσμένο ως ολοκληρωμένη ικανότητα, οπότε δε χρειάζεται να καλλιεργηθεί μέσω της διδαχής. Αντιθέτως, για τον Πρωταγόρα είναι μια δυνατότητα, για την απόκτηση της οποίας απαιτείται η διδασκαλία.

B4.

- α. Σωστό
- β. Λάθος
- γ. Σωστό
- δ. Σωστό
- ε. Λάθος

B5.α.

ἴωσιν: εισιτήριο

δεῖ: ένδεια

ἀνέχονται: έξη

ειδῶσιν: συνείδηση

B5.β.

- Με αρετή και τόλμη πολεμούν οι ήρωες στη μάχη.
- Η έλλειψη παιδείας αποτελεί έναν από τους λόγους της ύπαρξης ρατσιστικών φαινομένων στις μέρες μας.
- Ο δημιουργικός άνθρωπος δεν είναι μόνο χρήσιμος για το κοινωνικό σύνολο.

Αδίδακτο κείμενο

Γ1. Γιατί όταν ο λόγος στερηθεί και την προσωπική γοητεία του ομιλητή και τη φωνή του και τις μεταβολές που γίνονται στη ρητορική, και επιπλέον την

επικαιρότητα και την ανάγκη γρήγορα να γίνει η πράξη, και δεν υπάρχει τίποτε που ταυτόχρονα να βοηθά και να πείθει, αλλά όταν απ'όλ' αυτά που έχουν ειπωθεί προηγουμένως ο λόγος είναι έρημος και γυμνός, και τον διαβάζει κάποιος χωρίς πειστικότητα και χωρίς να δηλώνει κανένα χρωματισμό, αλλά σα να κάνει απαρίθμηση, εύλογα, νομίζω, φαίνεται ότι είναι ασήμαντος σε όσους τον ακούνε. Αυτά, βέβαια, θα μπορούσαν να βλάψουν τον λόγο που παρουσιάζεται τώρα και να τον κάνουν να φαίνεται χειρότερος.

Γ2.α.

- ανάγνωθι
- άπαριθμοῖεν
- ἀκούσεσθαι
- μάλα
- φανῆτε

Γ2.β.

«τοῦ μὲν προειρημένου ἅπαντος ἔρημοι γένωνται»

Γ3.α.

- τῶν μεταβολῶν: αντικείμενο του ρήματος «ἀποστερηθῆ»
- τῶν προειρημένων: επιθετική μετοχή που λειτουργεί ως ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός και συγκεκριμένα γενική αντικειμενική στα «ἔρημος» (και «γυμνός»)
- γυμνός: κατηγορούμενο στο εννοούμενο υποκείμενο «λόγος» του συνδετικού ρήματος «γένηται»
- εἰκότως: επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο ρήμα «δοκεῖ»
- τοῖς ἀκούουσιν: επιθετική μετοχή που λειτουργεί ως δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου από το ρήμα «δοκεῖ»

Γ3.β.

- «Ἄπερ και τον νῦν ἐπιδεικνύμενον μάλιστ' ἂν βλάψειε»: η πρόταση είναι κύρια, διότι η αναφορική αντωνυμία «Ἄπερ», με την οποία εισάγεται, βρίσκεται στην αρχή περιόδου, οπότε δεν εισάγει αναφορική πρόταση. Επιπλέον είναι πρόταση κρίσεως, καταφατική και επαυξημένη.
- Ἄπερ: υποκείμενο του ρήματος «ἂν βλάψειε» (αττική σύνταξη)
τόν ἐπιδεικνύμενον: επιθετική μετοχή που λειτουργεί ως αντικείμενο των ρημάτων «ἂν βλάψειε» και «(ἂν) ποιήσειεν», καθώς και υποκείμενο του απαρεμφάτου «φαίνεσθαι» (ετεροπροσωπία)

φαυλότερον: κατηγορούμενο στο εννοούμενο υποκείμενο «τόν ἐπιδεικνύμενον» του απαρεμφάτου «φαίνεσθαι» (που προέρχεται από το συνδετικό ρήμα «φαίνομαι»)

φαίνεσθαι: απαρέμφατο του αποτελέσματος στο ρήμα «(ἄν) ποιήσειεν» [ή τελικό απαρέμφατο που λειτουργεί ως (άμεσο) αντικείμενο του ρήματος «ἄν ποιήσειαν»]

ΚΜ Φροντιστήριο